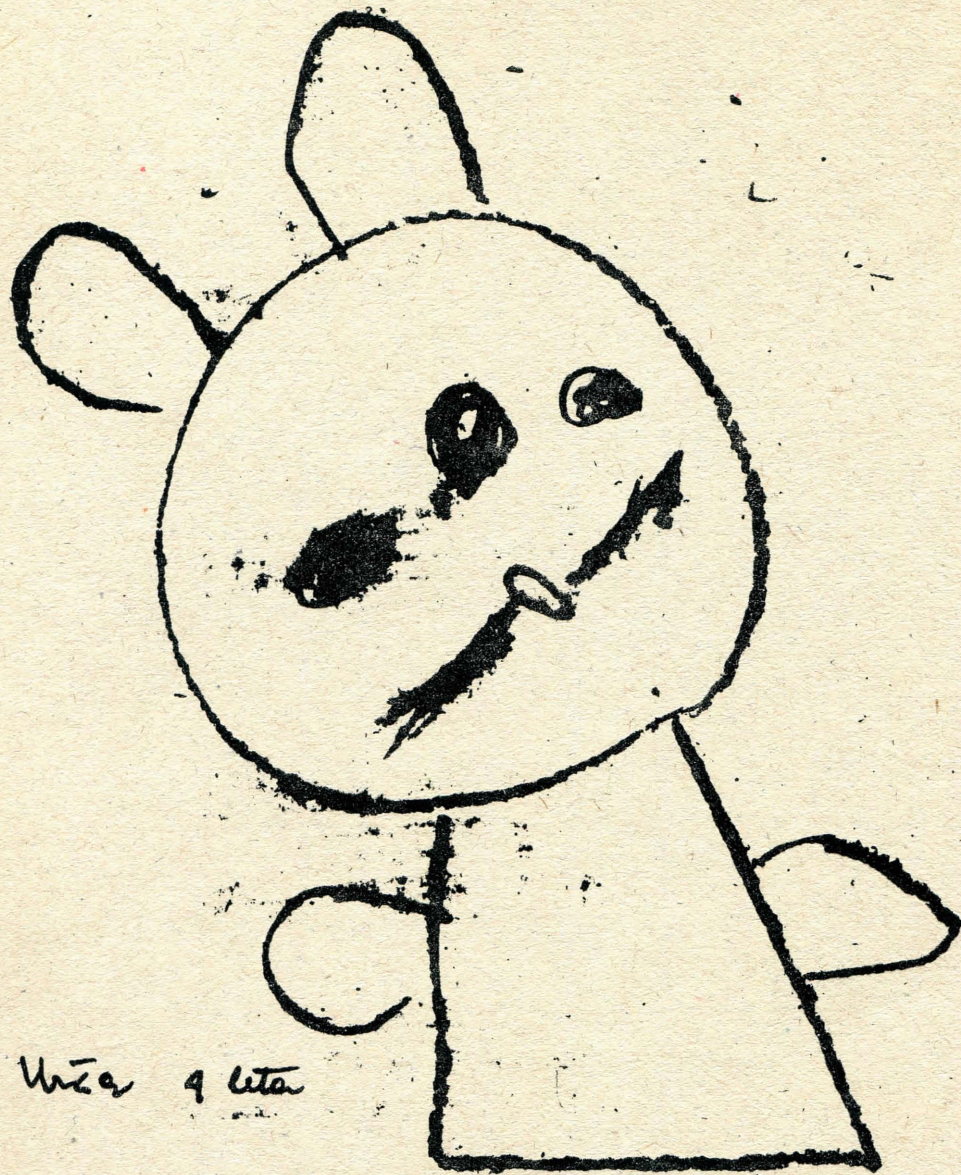
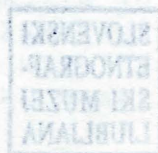

otroške igračke

Unica 4 leta

O T R O Š K E I G R A Č K E

Slovenski etnografski muzej, Ljubljana
Razstavišče Arkade, december 1979 - januar 1980

Igračke, ki si jih lahko ogledate na razstavi, so le posamični primerki, ki nam jih je uspelo zbrati v zadnjih nekaj mesecih. Zares upamo, da so le začetek sistematične zbirke, ki si jo namerava ustvariti Slovenski etnografski muzej v naslednjih letih.

V začetku svojih raziskav smo namreč spoznali, da se z otroškimi igračkami ni do zdaj sistematično ukvarjala nobena muzejska ustanova na Slovenskem. Seveda obstajajo terenski zapiski in tudi objavljena literatura o otroških igrah in igračah, vendar patv nobenem slovenskem muzeju nimajo niti večje niti manjše zbirke igrač. Igrače so kot zglede, do zdaj le bolj po naključju prišle v muzejsko hrambo.

Nemara se vam bo ob pregledu razstavljenih predmetov porodila misel, češ da smo se namenoma ukvarjali le z igračami, ki so jih imeli meščanski otroci, da smo zbirali le igrače, ki so polnile tako imenovane "otroške sobe" meščanskih družin. V opravičilo lahko povemo, da je na splošno več ostankov meščanskih igrač, ker jih je pač vedno tudi več bilo kot

kmečkih. Otroci na podeželju so razpolagali z nepri-
merno manjšimi količinami kupljenih, obrtniško ali
industrijsko izdelanih igračk. Večina so bile nareje-
ne doma, zato so se tudi hitreje pokvarile in uniči-
le. Priložnosti za nakup igračk na podeželju je bilo
manj, poleg tega pa so imeli kot je znano, kmečki o-
troci veliko manj časa za igranje od svojih meščan-
skih vrstnikov. Še manj časa pa so imeli otroci iz
delavskih družin, ki so morali čestokrat že majhni
skrbeti sami zase. Po raziskavah, ki so jih delali
pred nekaj leti v danskem muzeju Bornholms (Leg og
legatøj, Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, Arv
og Eje 1978) je ravno to pomanjkanje kupljenih igračk
pri kmečkih in delavskih otrocih pospešilo njihovo iz-
najditeljsko dejavnost pri iskanju novih načinov zaba-
ve. Ni vzroka, da bi podobnih izsledkov ne potrdili
tudi pri nas.

Mlinčki ob potokih, izrezljane grče, ki so otrokom po-
menile personifikacijo njihove domišljije, lesene lut-
ke ali punčke iz cunj, so bili hkrati enkratni in brez-
časni predmeti, ki se jih ni držal neprijeten občutek,
da so dragi in da je treba nanje paziti. Če so se po-
kvarili, so jih naredili na novo. Ravno ta neobremenje-
nost in uporabljivost doma narejenih igračk je povzro-
čila, da so jih brez mišlosti zavrgli in da so se manj
ohranile. Večji problem kot količina in izbira igračk je
bil pri kmečkih in delavskih otrocih problem prostega
časa.

Ustnih in pisanih podatkov o igračah, s katerimi so
se igrali otroci na podeželju ob koncu 19. in v začet-
ku 20. stoletja je bistveno več kot pravih ostankov,
nekaj jih hrani tudi naš muzej. Pri fotografskih doku-
mentih iz konca 19. in začetka 20. stoletja pa spet
prednačijo posnetki mestnih otrok.

Še danes radi slikamo otroke skupaj z najlepšimi igra-
čami (najlepšimi za starše?), še toliko bolj pa so že-

leli pokazati drage igrače v začetku tega stoletja, ki so jih otrokom podarjali ob mnogo redkejših priložnostih kot zdaj. Zato nam lahko slike otrok z igračami ob prelomu stoletja pripovedujejo cele zgodbe o obiskih bogatega strica, ki se je pojavil enkrat na leto, zaradi igračk na sliki, pa so otroci v naslednjih mesecih ali celo letih pretočili še mnogo solza, ker se niso smeli igrati toliko, kot bi si želeli, ali pa ker so jih prezgodaj pokvarili.

Igračke, ki jih vidite na razstavi, so bile muzeju podarjene, ali pa posojene prav za to priložnost. Po časovni opredelitvi segajo v glavnem od začetka 20. stoletja pa do danes. Igračke so bile vse rabljene, čeprav najbrž ne vse enako. Nekaj jih prav gotovo spada tudi v tisto kategorijo, ki je rabila za potrditev pravega ali namišljenega socialnega statusa staršev.

Ne samo pri tej razstavi, tudi pri razstavah in zbirkah drugih muzejev (zbiranje igračke zadnjih deset let že prava moda po zahodnem svetu) prihaja do tega, da so na ogled pravzaprav najmanj rabljene, ali najmanj ljubljene igračke.

V Sloveniji do ustanovitve Mehanotehnike v Izoli pravzaprav nismo imeli večje tovarne igračk. Prav tako tudi ne večje obrtne delavnice. Z izdelavo manjših serij so se ukvarjali med obema vojskama maloštevilni obrtniki. V začetku tega stoletja pa so bile na Slovenskem ozemlju naprodaj v glavnem nemške igrače. V nemških deželah je bila industrija igračk že dolgo časa zelo razvita in je bila tudi pomembno izvozno blago. Otroške lutke, ki so v tem času prihajale v roke otrok na Slovenskem, so bile zelo različne, po kvaliteti in materialu. Okrog 1900 in še vsaj do začetka prve vojske so bile dragocenejšje punčke s porcelanastimi glavicami, s premakljivimi očki in s pravimi ali svileni-

mi lasmi. Telo je bilo lahko leseno - (starejše oblike so bile z ravnimi, v kolenih in komolcih premakljivimi deli), in mlajše - iz papier machéja. Modernejše oblike punčk so bile delane kot dojenčki, kar je splošen pojav v dvajsetem stoletju, prej so bile v 19. stoletju namreč majhne punčke podobe odraslih. Istočasno pa izdelujejo tudi majhne dojenčke, v celoti izdelane iz porcelana. Prav tako se je v tem času lahko kupilo porcelanske glavice, na katere je doma mama ali babica naredila trup in okončine iz cunj. Vsekakor so prvotnejše kombinacije porcelanskih glav z lesenimi ali usnjenimi rokami in nogami ter trupom.

Papirnat masa, tako imenovani papier-maché se je v Zahodni Evropi začel uporabljati že kmalu po letu 1800, kot izdelek za igrače pa precej pozno, čeprav je bil zelo pripraven, ker so ga stiskali v kalupe. Tako so iz papier-machéja delali ne samo punčke, ampak tudi različne živali, hišice, ptice in podobno. Dokler pa se je na trgu lahko kupilo istočasno oba materiala, punčke z glavnicami iz porcelana in z glavicami iz papier-machéja, so porcelanske punčke veljale za bistveno dragocenejše.

Papier-maché se je kot material za igračke ohranil prav do nove velike epohe v izdelovanju igračk - do uporabe plastičnih mas.

V obdobju do druge svetovne vojske je bilo slovensko ozemlje prav tako še odvisno od uvoza igračk, vedno več tudi iz Italije. Med punčkami so prevladovale v tridesetih letih v glavnem celuloidne. Celuloid je bil material, ki so ga začeli v Evropi uporabljati za otroške igrače že v drugi polovici 19. stoletja in je bil nekako istočasen z uporabo gume. Seveda pa so bili to le začetki in so takrat tudi celuloid uporabljali v glavnem za majhne žogice, za punčke pa je prišel v rabo precej kasneje.

Po drugi vojski je postala obljubljen dežela za otroške igrače sosednja Italija, plastične punčke pa v glavnem potrošno blago za odrasle, ki so v marsikaterem domu pomenile nov kos sobne opreme.

Seveda punčke še zdaleč niso bile edine igračke, ki so jih starši kupovali otrokom. To so bile pač igračke za deklice, katerih namen je bil vsekozi ne-dvoumen: deklice naj se ob igranju tudi vzgajajo za svojo nadaljnjo življenjsko pot.

Zelo stare igračke so tudi razne sestavljanjke, katerih začetek je vzpodbudilo odkritje in uporaba litografije v dvajsetih letih 19. stoletja.

Na razstavi na žalost nimamo na ogled nobenega kositrnega vojaka, ki pa so bili še po prvi vojski zelo popularni tudi na našem ozemlju. Ti so bili fantovske igrače, kot so bila za fante tudi različna prometna sredstva. Zgodovina teh igrač je vzporedna zgodovini pravega prometa.

Kositrne igrače so bile razširjene v glavnem v 19. stoletju, in so ogsegale različne oblike, ne samo vojščake, tudi posodje za otroke, različne živali, orodje in orožje, posebno hitro pa so se razširile, ker je bila tehnika stiskanja v kalup posebno primerna za množičnejšo izdelavo.

Žoge so bile na primer take vrste igrač, ki so bile porabne tako za fante kot za dekleta. Po prvi vojski so bile gumijaste žogice še vedno tako drage, da jih niso kupovali vsakomur. In takrat so jih otroci dobro ločili po kvaliteti: od žoge, sešite iz cunje in napolnjene z žagovino, si lahko dobil pošteno buško, če te je zadela, gumijaste pa so bile mnogo mehkejše in so tudi znale odskakovati. Pred uporabo gumijske so za boljše žoge uporabljali tudi safianovo usnje.

V začetku 20. stoletja so bile zelo moderne igrače za fante tudi tako imenovane metuljnice, skupaj s škatlami za spravljanje ujetih metuljev. Prav tako še poznamo, vsaj po pripovedovanju, razne herbarije, k

dobri vzgoji nekaterih meščanskih sinov je spadalo zbiranje znamk, sicer pa so bila še vsa predvojna in povojna leta v modi spominske knjige. Šele v zadnjem času se je tudi to, a predvsem v mestih, že nekoliko preživelo.

Lesene skiroje so najprej nadomestili s kovinskimi, kasneje pa že s kolesi in triciklji, tudi konji imajo drugačno obliko, tisti pravi, ki se jih še nekateri spominjajo, so imeli pravo konjsko kožo.

Šele v 20. stoletju se je začelo pravo obdobje za plišaste živali. Najštevilnejši so bili medvedi, manj ostale živalske zvrsti. Izdelovalci nekaterih živali so bili zelo znani in cenjeni in so svoje izdelke opremljali s praviimi zaščitnimi znaki.

Razmeroma malo pa so pri nas poznali tipične nemške igrače, tako imenovane "hišice za lutke". To so bile zelo minuciozno izdelane hiše, razdeljene na nadstropja in sobe in z izdelanim pohištvom za vsako sobo posebej. Več je bilo še do konca druge vojske pohištva za otroške punčke, danes pa je takih igrač pri nas zelo malo in še te so večinoma izdelane iz plastičnih materialov.

Igrače so bile, kot že rečeno, včasih dražje kot so dandanes. Poleg tega so jih odrasli otrokom manj kupovali tudi iz vzgojnih razlogov: da se otrok ne bo preveč razvadil, da se bo navadil varčno živeti, da ne bo mislil, da se denar pobira na cesti, in tako naprej. Precej stalne so bile priložnosti, ob katerih so otroci dobili darila, boljše rečeno - kupljene igrače. Seveda so bile lahko tudi doma izdelane. To je bilo za Miklavža, za božič, za Novo leto, ponekod za god, redkeje za rojstni dan, potem pa še razne nenađejane priložnosti, kot so bili na primer obiski sorodnikov.

V Ljubljani je bila ena najbolj znanih trgovin z igračami med obema vojskama Krisperjeva trgovina nasproti rotovža. Po pripovedovanju ljudi, ki so bili do druge vojske še obiskovalci te trgovine, je bil že samo ogled razstavljenе robe med decemberskimi prazniki prava paša za oči in za nekatere celo darilo.

Naj ob koncu omenimo le še to, da z razstavo želimo obuditi spomine in vednost o starih igračkah, in da, ne nazadnje, želimo počastiti iztekajoče se Mednarodno leto otroka. Kot razstava naj se tudi skrb za otroka nadaljuje še naprej.

Tanja Tomažič

Avtorica razstave in besedila:
Tanja Tomažič, višja kustodinja

Odgovorni urednik dr. Boris Kuhar

Postavitelj razstave:
Tanja Tomažič, v. kustodinja
Ana Perko, preparatorica

Likovna in tehnična oprema ka-
taloga: Marjan Loboda, dipl.ing.arh.

Izdal in tiskal: Slovenski etno-
grafski muzej, Ljubljana, Prešernova 20

Naklada 600 izvodov

Zahvalo smo dolžni Kulturni skupnosti Slovenije in Ljubljanski kulturni skupnosti, ki sta finančno podprli razstavo. Za izposojlo predmetov se zahvaljujemo Pokrajinskemu muzeju v Mariboru in zasebnim lastnikom, še prav posebna zahvala pa velja vse tistim, ki so predmete muzeju podarili.

Zahvaljujemo se tudi Narodnemu muzeju iz Ljubljane, ki je odstopil razstavni prostor v Arkadah.

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ LJUBLJANA

K E.01 A.11.02

SEM

1979

020080143

COBISS 0